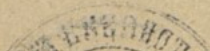

Година XVII.

1 априль 1910 г.

Книжка IV.

БЪЛГАРСКА СБИРКА

Ил. Гологановъ :

АЛБАНСКИЯТЪ ВЪПРОСЪ.

Отъ 10-й юлий насамъ албанскиятъ въпросъ излѣзе въ прѣд-
нитѣ редове между въпроситѣ въ отоманската империя. Съ него
взеха да се занимаватъ усилено не само албанци и турци, но
и всички държави и народи, които прѣко или косвено сѣ за-
интересувани съ развитието на работитѣ въ Балканския полуос-
тровъ. Още отъ самото начало на конституционния режимъ евро-
пейци се вмъкнаха въ затѣнитѣ крайнини на Албания съ цѣль
да се запознаятъ съ тая почти неизвѣстна страна. Статии и книги
се пишатъ за Албания отъ общественни дѣйци, политици и дър-
жавници. И колкото повече вървимъ напредъ, толкова повече този
въпросъ става интензивенъ. Албанскитѣ депутати въ отоманския
парламентъ, които сж внушителна група не само на число, но и по
умъ, се събиратъ на съвѣщание, за да си изработятъ програма на
дѣйствиe; свикватъ се конгреси за национално организиране;
албански дѣйци кръстосватъ центроветѣ на Албания и Македония
и държатъ сказки по албанското движение. Младо-турската пар-
тия, която държи браздитѣ на управлението, търси начини и срѣ-
дства да напъти развитието на албанския животъ въ коритото на
младо-турскитѣ идеали.

Албанцитѣ и тѣхното движение прѣдставляватъ за насъ,
българитѣ, голѣмъ интересъ. Ние сме съсѣди съ тѣхъ, та тѣхниятъ
животъ винаги се е отразявалъ върху живота на българитѣ. Бж-
дащата насока на албанския животъ безсъмнѣнно ще упражнява
силно влияние върху собственото наше развитие. Ето защо едно
по-близко запознаване съ албанцитѣ е за насъ необходимо.

*

Албания е дълга ивица земя, която на изтокъ граничи съ Македония, на западъ се блиска отъ водитѣ на Адриатическо море, на сѣверъ се допира до Сърбия, Босна и Черна-Гора, а на югъ отива до границитѣ на гръцкото кралство.

Малко позната страна, нейното население се изчислява различно, ала то не надминава цифрата 1,300,000. Въ това число не влизатъ албанцитѣ, живущи въ Македония, въ Гърция, въ Италия и въ другитѣ части на свѣта. Тази цифра е само за населението въ Албания.

Албанцитѣ се дѣлятъ на двѣ главни племена: геги и тоски. Гегитѣ населяватъ сѣверна Албания, а тоскитѣ южна. Рѣката Шкумби, която минава прѣзъ гр. Елбасанъ и се влива въ Адриатическо море, е границата между двѣтѣ племена и между двѣтѣ Албании. Гегитѣ надвишаватъ тоскитѣ по численостъ: първитѣ приближаватъ числото 800,000, вторитѣ сж около 500,000. По религия, албанцитѣ се дѣлятъ на: мюсюлмани, католици и православни. Мюсюлманитѣ се изчисляватъ на около 770,000, католицитѣ около 300,000, православнитѣ около 230,000. Гегитѣ сж мюсюлмани и католици, между които малко число православни, тоскитѣ сж мюсюлмани и православни.

Албанцитѣ сж най-стария народъ на Балканския полуостровъ. Тѣ се смѣтатъ за потомци на пелазгитѣ и илирийцитѣ. Тѣ сж още първобитенъ народъ, безъ култура: до скоро врѣме нѣмаха нито азбука, нито каква да е книжнина. Културата имъ бѣше: пѣснитѣ и традициитѣ за миналото на албанцитѣ, като народъ. Въ тѣхната страна владѣе още срѣднѣвѣковенъ животъ; въ Албания феодалната система е още пълна господарка. Населението е раздѣлено на фисове или родове, които иматъ наслѣдствени главатари и които воюватъ едни срѣщу други и за най-малкитѣ спрѣчквания. Но често въ тия воювания едни главатари се засилватъ на смѣтка на други, а на нѣкои наслѣдството се распокѣсва и разнебитва.

Важното географическо положение на Албания въ Балканския полуостровъ и отсъствието на култура у албанцитѣ сж наострювали охотата на околнитѣ народи, било съ цѣль да ги погълнатъ въ собствената си утроба, било да ги употребяватъ като орждие за унапрѣждане на интереситѣ си.

Гърцитѣ сж погълнали голѣмъ дѣлъ отъ албанцитѣ и тѣ отдавна развиватъ широка пропаганда въ южна Албания, срѣдъ тоскитѣ. Понеже православнитѣ албанци се намиратъ подъ вѣдомството на Патриаршията, гърцитѣ, чрѣзъ силата на духовенството си, прокарваха гръцката култура и гръцката националностъ между албанското паство: гръцката книга се употребяваше и въ черквата и въ училището. Полека-лека, гръцката култура се промѣкна и между мюсюлманитѣ-албанци, тя доби господствуващо положение въ южна Албания, особно въ Епиръ. Гръцкиятъ езикъ стана

книжовния езикъ на албанската интелигенция, безъ разлика на вѣра. Чрѣзъ силата на културата си, гърцитѣ сполучиха да създадатъ елински духъ въ южна Албания, отъ тамъ излѣзоха пламенни ратници за елинската идея и за величието на елинския духъ, които сж жертвували грамадни суми за прѣуспѣването на елинизма, какъвто е, напримѣръ, гръцкиятъ патриотъ Запа, албанецъ по произходъ. Гърцитѣ считатъ южна Албания, особно пѣкъ Епиръ, за своя бащиния. Тукъ му е мѣстото да се отбѣлѣжи, че гръцката култура е упражнила силно влияние върху тоскитѣ: тя е внесла омекотение въ тѣхнитѣ нрави и е пробудила у тѣхъ жажда за просвѣта.

Въ сѣвернитѣ части на Албания дѣйствуватъ австрийцитѣ. Откато Хабсбургската монархия окупира Босна и Херцеговина и стана балканска държава, австрийското влияние силно се чувствува надъ сѣвернитѣ албанци, които сж най-суровитѣ и най-назадналитѣ. Австрия, както се знае, има жизнени интереси въ Албания, която държи източнитѣ брѣгове на Адриатическото море и пѣтя отъ Босна за Егейското море. Гѣвката австрийска политика, дѣйствува между албанцитѣ по разни начини и съ разни срѣдства. Понѣкога тя насѣсква, чрѣзъ интереси, албанскитѣ главатари да се трепятъ помежду си, та да се взаимноослабватъ и да владѣе постоянна анархия въ страната; понѣкога прѣдизвиква частични бунтове противъ самата турска властъ, а често възбужда дивитѣ инстинкти и на гегитѣ противъ сръбския елементъ въ Стара-Сърбия, която е звеното между Сърбия и Черна-Гора и, която лежи на пѣтя къмъ долината на Вардаръ и Солунския заливъ. За да бжде влиянието ѝ всестранно, тя си служи и чрѣзъ католическото духовенство и чрѣзъ културни срѣдства. И, дѣйствително, австрийското влияние между сѣвернитѣ албанци е господствующе, то държи въ рѣцѣтъ си всичкитѣ ония пружини, чрѣзъ които може да се дѣйствува по единъ или по другъ начинъ.

Отъ къмъ западъ върху Албания дѣйствуватъ италианцитѣ. И тѣ иматъ тамъ жизненъ интересъ, защото ако албанскитѣ брѣгове попаднатъ подъ владичеството на Австрия, тогава Адриатическото море ще стане австрийско или по-добрѣ нѣмско море, а това би застрашило бѣдащето на италианския народъ. Срѣдствата на Италия за прокарване на своето влияние между албанцитѣ сж главно културни и икономически: отваряне италиански училища—такова има отъ три години и въ Скопие — засилване търговскитѣ си сношения съ албанскитѣ брѣгове, както е открила параходни съобщения и пощенски писалища по всичкитѣ крайбрѣжни градове. Ала за отбиване на австрийското надмощие надъ Албания, италианцитѣ съдѣйствуватъ да се разбуди и заякчи у албанцитѣ народната свѣсть, националното съзнание — яки лостове за осуetyване на външно промѣкване. За тая цѣль тѣ сж давали широко гостопримство въ земята си на албанската емиграция, която е била подпомагана материално и морално въ нейната работа за пробуждането на албанския народъ. Въ тая борба италианцитѣ напо-

слѣдъкъ доближиха къмъ себе си и славянския елементъ на Балканския полуостровъ, въ лицето на сърбитѣ и черногорцитѣ. Съ помощта на западнитѣ сили и Русия, тѣ дѣйствуватъ да се отвори на сърбитѣ търговски пътъ прѣзъ Албания за Адриатическото море, именно съ построяването на Трансбалканската желѣзница. Така, Трансбалканската линия, като стане сръбски и международенъ търговски друмъ, ще послужи едноврѣменно и за националното засилване на албанцитѣ и като охрана на Албания и на Балканитѣ.

Least but not least — послѣдни, но не по-малко важни сж турцитѣ. Албанцитѣ сж били крѣпостта на турското владичество въ Европа, главно на Балканския полуостровъ. За това, турската политика е била насочена да се засилва албанскиятъ елементъ за смѣтка на другитѣ съсѣдни населенія. Направиха отъ албанцитѣ едно привилегировано племе, оставиха ги да живѣятъ своя животъ и имъ дадоха почти неограничена свобода да се разширяватъ по близкитѣ области. Оставени така свободни, албанцитѣ се посветиха на пушката, и съ нея налитаха отъ планинитѣ по околнитѣ села и кази. Чрѣзъ грабежъ, убийства, опустошения, тѣ пропждаха християнското население отъ съсѣднитѣ крайнини и се ширяха на изтокъ и на сѣверъ, най-вече въ Стара-Сърбия, която е вече цѣла залѣна отъ албанското море. Чрѣзъ разширението на албанския елементъ, намаляваше се християнската сила, а се увеличаваше мюсюлманската. Въ това направление много енергически дѣйствуваше бившиятъ султанъ Хамидъ, който, отъ една страна, не допускаше никаква просвѣтна зара въ Албания и държеше албанцитѣ въ пълно невѣжество, а, отъ друга, ги употрѣбляваше за орждие да рушатъ християнскитѣ огнища и да се настанятъ въ тѣхъ. Подъ неговото покровителство, албанцитѣ, слѣдъ като наводниха Стара-Сърбия, прѣхвърлиха отсамъ Шаръ-планина и, прѣзъ Гиляна и Прѣшово, слѣззоха въ равнината, низъ която минава желѣзницата отъ Европа — Сърбия за Солунския заливъ. Единъ дебели албански поясъ опасва цѣлото протяжение на сръбската граница. Тази султанъ Хамидова политика напълно се схождаше съ австрийската въ сѣверна Албания. дѣто и взаимно си спомагаха.

*

Отъ 10-й Юлий насамъ условията се измѣниха, и между албанцитѣ се появи силно движение за национална пробуда. Но това движение трѣбва да се раздѣли географически, ако искаме да имаме ясно понятие както за самото движение, така и за цѣлия албански въпросъ.

Албанското национално движение е прѣдимно дѣло на южнитѣ албанци — тоскитѣ. То вече има силенъ ръстъ въ Южна Албания. Благодарение на това, че тя е била въ по-близко съприкосновение съ цивилизования свѣтъ и още че тоскитѣ сж съ поживъ темпераментъ, албанската пробуда се е появила най-напрѣдъ въ Южна Албания. Въпрѣки усилията на султанъ Хамидъ да за-

душва всѣкаква просвѣтна работа между албанцитѣ, тя бавно но постоянно проникваше и се ширѣше въ южна Албания. Печатанитѣ книги, брошури и вѣстници въ странство се разхвърлѣха между населението, което съ жажда слушаше да се разказва за подвигитѣ на неговитѣ прадѣди, за славното минало на албанцитѣ. Историата на албанския вождь Георги Кастриотъ, познатъ подъ популярното име Искендеръ-Бегъ, е упражнявала истото влияние върху душата на албанеца, както първата Българска история на Отецъ Паисий върху душата на българина. Заблѣзукаха тукъ тамъ и албански училища, които, въпрѣки зложелателството на Хамидовата власт и ожесточената гонидба отъ страна на грѣцкото духовенство, хвърлѣха заритѣ на просвѣта и пробуда. Появиха се на помощъ и американскитѣ мисионери, които се заинтересуваха съ участъта на албанския народъ и поискаха да взематъ участие въ неговото възкресяване. Тѣхното дѣвическо училище въ Корча, което брои близо стотина ученички — християнки и мюсюлманки — сѣе не само просвѣта на албански езикъ, а носи и сближение между всичкитѣ албанци въ развитието на националния животъ. Съ прокламирането на конституцията албанското национално движение взе едвали не размѣритѣ на българското възраждане. Отвори́ха се нови училища, откри́ха се албански клубове отъ всички центрове, появи́ха се нѣколко вѣстници и списания, започна се жива агитация отъ страна на албанската интелигенция. Свикаха се миналата година два конгреса: единиятъ въ Битоля, другиятъ въ Корча. Рѣши се въ Корчанския конгресъ да се открие въ Елбасанъ едно педагогическо училище, което да приготвява учителски сили. Въ това училище сж се стекли албанчета отъ всичкитѣ краища и се работи усилено върху тѣзи бѣдащи албански просвѣтители. Миналата година, прѣзъ Великденскитѣ ваканции, имаше въ Корча съборъ и отъ американскитѣ мисионери, на който присѣдствуваша видни личности отъ мисиитѣ въ Турско и България. Въ него е взето рѣшение да се разшири работата на американската мисия между албанския народъ. Появили сж се и пожертвователи между албанскитѣ синове въ чужбина. Богаташътъ Христо Наумъ, живущъ въ Букурещъ, е купилъ едно широко мѣсто въ Корча за албанска гимназия. Съ една рѣчь, националното движение въ южна Албания е взело тласъка на българското движение въ врѣме на борбата срѣщу грѣцкото духовенство. И тамъ Патриаршията е започнала походъ противъ албанската книга и противъ албанското училище, обаче нейното противодѣйстви́е може само да ускори отхвърлянето на грѣцкото духовенство. Поражда се вече идеята за отдѣлна албанска черкова.

Но ако албанското дѣло е направило такива успѣхи въ южна Албания, то едва-що набѣбва въ сѣверна. Въ тая частъ на албанската земя се проглеждатъ голѣми прѣчки и силни противници. Прѣдвижда се една борба, която изглежда да бѣде дълга и упорита. Тя може-би ще остави силни отпечатьци върху развитието на албанския народъ.

Единъ отъ главнитѣ въпроси, който занимава умоветѣ на младо-турскитѣ вождове, е албанскиятъ въпросъ. Както казахме въ встъплението си, младо-турцитѣ ще се стремятъ да запазятъ албанската крѣпостъ за отоманскитѣ владѣния на Балканския полуостровъ. Тѣхната политика не е още опрѣдѣлена, ала изглежда, че е на пѣтъ да се очертае. Тѣ ще искатъ, чрѣзъ една добръ поддържана училищна пропаганда, да създадатъ особно между гегитѣ една силна турска интелигенция. Насърчение намиратъ у гръцката училищна пропаганда между самитѣ албанци, между власитѣ и караманлиитѣ, па и между българитѣ. Внушителна частъ отъ тоскитѣ, власитѣ и караманлиитѣ сж прѣтопени и погрчени чрѣзъ гръцкото училище. Защо и младо-турцитѣ да не могатъ, чрѣзъ една добръ планирана училищна политика да постигнатъ подобни, даже по-добри резултати въ сѣверна Албания, чието население е въ мнозинството си мюсюлманско и още е една невѣжествена маса? На такава маса, безъ книжнина, безъ училище, може да се насади всѣкаква нова култура. Водими отъ такива съображения, младо-турцитѣ изглежда да подзематъ широка просвѣтителна работа въ земята на гегитѣ. Отворена е пълна гимназия въ г. Ипекъ, центра на Горня-Албания; отворени сж руждиета — единъ видъ петокласни училища — въ Призренъ, Прищина и Митровица; отварятъ се училища и въ други по-малки паланки. Скопие се прѣдзначава да бжде голѣмъ просвѣтителенъ центъръ за сѣверна Албания. Най-видното и просторно здание въ този градъ е Идадието — гимназията — дѣто слѣдватъ стотини ученици отъ всички краища на вилаета. До него е Исляхането — занаятчийско училище — сжщо великолѣпно здание. Има и военно училище. Тая година се откри и педагогическо училище за приготвяне на учителски сили по селата. Идущата учебна година проектира се да се отпуснатъ голѣми суми на Косовския вилаетъ за просвѣтителни цѣли, които ще дадатъ възможность да се разшири още повече училищната мрѣжа.

Нѣкои искатъ да установятъ една близка връзка между този планъ на училищна пропаганда и подигнатия напоследъкъ въпросъ за албанската азбука. Може да се каже, че латинската азбука е получила право на гражданство въ албанския писменъ езикъ. Съ нея се пишатъ всички албански вѣстници и списания, съ нея сж написани училищнитѣ книги и съ нея вече има създадена цѣла албанска литература. Тя се употребява отъ всички албанци въ южна Албания — отъ християни и мюсюлмани, а сжщо и въ сѣверна Албания, дѣто е могла да си пробие пѣтъ албанската книга. Още: латинската азбука отговаря на свойството и характера на албанския езикъ. Обаче, изведнажъ, почти неочаквано, отваря се въпросъ за азбуката. Сигналътъ се дава отъ Цариградъ. Нѣколко души депутати-албанци подписватъ едно заявление до великия везиръ, съ което искатъ да се запрѣти употреблението на латинската азбука и да се замѣни съ арабската. Започва се силно движение въ сѣверна Албания противъ латиницата; свикватъ се ми-

тинги въ Скопие, Куманово, Прищина и други мѣста противъ употреблението на латиницата, като азбука, която засѣга свещенството на Корана, понеже той трѣбвало да се пише само съ арабска азбука. Това движение е днесъ въ най-голѣмия си разгаръ: по азбуката се водятъ усиленни агитации отъ една и отъ друга страна; по нея може да изгубятъ депутатскитѣ си мѣста нѣколко албански депутати отъ сѣверна Албания. Тоскитѣ сж крайно раздразнени отъ повдигането на такъвъ въпросъ за азбуката. Тѣ обвиняватъ младо-турцитѣ, че сж го подигнали изкуствено, за да прѣдизвикатъ раздѣла и раздори между албанцитѣ. Стремекътъ на младо-турцитѣ билъ да се изкопае една пропасть между сѣверна и Южна Албания, между геги и тоски. Понеже латиницата е яко настанена въ Южна Албания, — ако може да се прокара арабската азбука въ Сѣверна Албания, ще изникнатъ двѣ книжнини, два вида училища и двѣтѣ Албании ще се отчуждатъ една отъ друга. Раздѣлата даже може да отиде по-нататѣкъ: Латиницата да остане само у християнитѣ-албанци, а всичкитѣ мюсюлмани-албанци — въ тѣхъ и тоскитѣ — да се подведатъ подъ знамето на арабската азбука, като имъ се бие върху религиознитѣ чувства. Въ такъвъ случай и при такива създадени условия, нанася се тежъкъ ударъ на албанското национално единство, спѣва се националното развитие на албанския народъ и се открива добра почва за просвѣтителната пропаганда отъ страна на турцитѣ.

Ала има и други фактори, които ще упражняватъ силно влияние върху развитието на албанцитѣ. Ние ги очертахме накъсо въ първата часть на статията. Австрийци и италианци ще засилятъ своята работа въ сѣверна Албания, която, поради географическото си положение и Трансбалканската желѣзница, ще стане важно поле на икономическото и политическо състезание между малки и велики сили.

Самитѣ албанци иматъ голѣма вѣра въ бѣдащето. Тѣ се намиратъ днесъ въ онова душевно настроение въ каквото се намираха българитѣ прѣзъ добата на своята духовно-национална пробуда. Тѣхното въодушевление даже е по-голѣмо, защото и характерътъ имъ е по-живъ, по-огненъ. Тѣ не се съмнѣватъ въ тържеството на своето право да живѣятъ като народъ между народитѣ въ отоманската империя. Но и не се лѣлѣятъ отъ илюзията, че това тѣхно право ще се добие съ леснина, напротивъ, тѣ прѣдвиджатъ, че то ще се извоюва всрѣдъ голѣми трудности.

Год. XVII.

1 октомврий 1910 г.

Кн. VIII.

БЪЛГАРСКА СБИРКА

МАЛКИ ВЪСТИ.

† Илия Гологановъ.

«Вчера, на 2 септ. т. г. скоропостижно се е поминал въ Демир-Хисаръ, (сърско), видниятъ македонски дъвецъ и публицистъ Илия Гологановъ». Така ни извѣсти бълг. телегр. агенция. Покойниятъ е родомъ отъ Крушево, сърско, плѣмникъ на бившия скопски митрополитъ Теодосий. Свършилъ е познатото у насъ американско училище въ Цариградъ, Робертъ-колежъ. Въ България покойниятъ е извѣстенъ като редакторъ на в. «Реформи» и секретаръ на бившия Върховенъ Македонски комитетъ. На македонското дѣло той служи искрено и безкористно. Винаги скроменъ и работливъ, той не вдигаше шумъ около себе си, но всички, които го познаваха по-отблизу, знаеха що е той и високо цѣнѣха у него човѣка на дѣлото и дълга. Вѣренъ на себе си, веднага слѣдъ хурieten той замина за Македония, за да служи и тамъ на отечеството си. Макаръ и бѣденъ, защото като дѣецъ бѣше безкористенъ, той, казва в. «Миръ», отъ който заемаме тѣзи бѣлѣжки за покойния, не потърсинито служба, нито субсидии, както мнозина сториха, макаръ да имаше пълно образование и да владѣеше нѣколко езика. Той високо цѣнѣше своята независимостъ и затуй прѣдпочете да служи на родината съсъ своето перо като кореспондентъ на чужди вѣстници. Покойниятъ бѣше и специаленъ кореспондентъ на в. «Миръ». Отъ неговитѣ кореспонденции, подписани съ псевдонима Струмски и Блокъ, се знае каква горещина любяще хранѣше той къмъ народа, на който принадлежеше: съ каква сърдечна тага той рисувахе заблужденията на наивнитѣ и честни души и безчестията на покваренитѣ търговци съ дѣлото.

Като независимъ публицистъ, покойниятъ формално не се числѣше къмъ никоя отъ българскитѣ поли-

тически группировки въ Турция, но симпатизираше на федератиститѣ. Напоследъкъ, вслѣдствие слуховетѣ за скѣсване сношенията между Сандански и младотурцитѣ, покойниятъ бѣ заминалъ отъ Скопие за Мелнишко. Тукъ, въ Демир-Хисаръ смъртъта го е грабнала ненадѣйно. Той бѣ още младъ, — 45 годишенъ; остави вдовица и сираци.

Голѣма е загубата съ смъртъта на добрия Гологановъ. Македония губи единъ беззавѣтно прѣданъ и даровитъ синъ; печатътъ — единъ отличенъ, безкористенъ и винаги искренъ сътрудникъ, а ние частно — единъ незамѣнимъ кореспондентъ и сътрудникъ. Нека Всевишниятъ Богъ приеме духа му въ свойтѣ небесни селения!

Затоя знаменитъ по своя характеръ и по своята безшумна, но многополезна дѣятелностъ българско-македонски ратникъ ние ще прибавимъ само нѣколко думи. Илия Гологановъ бѣше и нашъ безкористенъ сътрудникъ отъ извѣстно врѣме. Неговитѣ статии по актуални въпроси на деня, свързани съ македонското дѣло, обърнаха върху себе сивниманието на българския четецъ. Ние не сме успѣли да напечатаме всички и сме запазили нѣколко такива въ редакцията ни статии: тѣ ще се появятъ въ слѣднитѣ книжки на «Бълг. Сборка». Въ днешната — читателитѣ ще прочетатъ прѣкрасната малка студия за «Младотурцитѣ и албанцитѣ».

Нашевски. Главниятъ съюзъ на Българ. земледѣлски кооперации има свой конгресъ на 12, 13 и 14 т. м. въ гр. Търново. На конгреса присѣдствуваха 600 души кооператори. Слѣдъ приемането на отчета на главния секретаръ, отъ който се вижда, че прѣзъ миналата година, съюзътъ е броялъ 257 кооперации и е направилъ оборотъ 180,814,17 лв. г. П. Дичевъ реферира върху въп-

Ил. Гологанов*):

МЛАДОТУРЦИТЪ И АЛБАНЦИТЪ.

Въ тазгодишната априлска книжка на «Българска сбирка» бѣхъ далъ едно общо очертание за албанцитѣ и албанския въпросъ.

По това врѣме бѣше избухнало албанското движение, което прѣдизвика такава голѣма тревога навсѣкждѣ.

Бунтътъ въ Горна-Албания не бѣ организирано движение и нѣмаше за мотивъ националната албанска идея, както мнозина прѣдполагаха отначало; нито бѣ прѣдизвиканъ въ полза на повдигнатия въпросъ за латиницата: въ Горна-Албания, дѣто нѣма албански училища, нито разбираха, нито се интересуваха каква да бѣде албанската азбука. Бунтътъ бѣ едно отъ ония избухавния, които въ врѣмето на султанъ Хамидъ бѣха станали хроническа болестъ: по нѣкога дѣло на амбициозни главатари, по нѣкога подклаждани и насърдавани отъ самия султанъ, по нѣкога пѣкъ възбуждани отъ външни внушения. Поводътъ за бунта сега бѣ: рѣшението на скопското вилаетско събрание да се наложи граски данѣкъ октроа за благоустройството на градоветѣ. Разглезени до нѣмай-къждѣ отъ бившия режимъ и насѣкани отъ реакционни подбуди, албанцитѣ отъ долината на Лабъ-не далечъ отъ Прищина — дадоха сигнала за въоръжено съпротивление. Бунтътъ скоро се разшири на изтокъ къмъ Гилянско и на западъ къмъ Дяково — Ипекъ. Младотурцитѣ, които миналата година, по политически съображения, бѣха заставени да отзоватъ Джевидъ-паша, рѣшиха сега да дѣйствуватъ съ голѣма енергия, та да се справятъ съ постояннитѣ албански размирства, които единъ день, при други усложнения, можеха да донесатъ голѣми опасности за държавата. Сформирува се единъ силенъ експедиционенъ корпусъ, на чело на който биде поставенъ Шевкетъ Тургутъ-паша съ широки пълномощия. Додѣто да пристигнатъ войскитѣ, албанцитѣ се събраха въ нѣколко мѣстности на голѣми въоръжени тѣпи, една отъ които, прѣдводителствувана отъ албанския първенецъ Идрисъ Сеферъ, нападна Кочанитския проходъ и се установи въ Кочаникъ. Когато, обаче, довтасаха достатъчно военни сили и когато бунтовницитѣ видѣха, че сегашната експедиция нѣма да бѣде, както напрѣшнитѣ, само една военна демонстрация, тѣхниятъ огънь бързо загасна и въоръженитѣ множества бързо взеха да се топятъ. По планъ и систематично, войскитѣ проникнуваха по всичкитѣ

*) За неговата смъртъ да се види въ «Разни вѣсти» на тази кн. «Бълг. Сбирка.»

крайнини, сломяваха безпощадно всѣкакво съпротивление, рушѣха кулитѣ на феодалнитѣ главатарии, опожаряваха цѣли села, обезоръжаваха населението, бѣсѣха главнитѣ водители, заточваха по-малко виновнитѣ. Така Тургутъ-паша прѣброди цѣла Горня-Албания, послѣ се впусна отъ тамъ по долината на Дринъ къмъ Дебъръ, отъ дѣто се повърна назадъ и все по течението на Дринъ достигна до Шкодра, дѣто дѣйствува съ сжщата енергия.

Задъ военната експедиция и военнитѣ сѣдилища вървятъ наборнитѣ комисии и около четиридесетъ други такива отъ гражданското вѣдомство. Съ малки изключения Сѣверна Албания не даваше нито войници, нито плащаше установенитѣ отъ държавата данъци. Сжществуваше, наистина, единъ негласенъ уговоръ между властѣта и албанцитѣ да плащатъ вергия, десетъкъ и данъкъ върху бравитѣ (овци и кози), както и да даватъ войници. Ала този уговоръ не се изпълняваше отъ албанцитѣ: населението не бѣ записано въ държавнитѣ регистри; земята и имотътъ не бѣха описани, нито пѣкъ бравитѣ, а десетъкътъ се прѣкупваше за нищожна цѣна отъ влиятелнитѣ бегове, които по тоя начинъ бързо се обогатяваха. Въ държавното съкровище почти нищо не влизаше. Албанцитѣ бѣха оставени като волни птици — нищо да не плащатъ на държавата и да служатъ като бичъ надъ християнското население, което се ограбваше, газѣше и изтрѣбваше отъ тѣхния ятаганъ или пушка. Задачата на наборнитѣ комисии е да уредятъ военната повинностъ за албанцитѣ: тя е вече изпратила сума младежи въ полковетѣ и продължава постоянно да изпраща. Задачата на гражданскитѣ комисии е по-трудна и по-сложна. Тѣ ще трѣбва да прѣброятъ населението, да опишатъ недвижимитѣ имоти и живата стока, да разпрѣдѣлятъ на категории земята, да опрѣдѣлятъ данъцитѣ, да уредятъ продажбата на десетъка, — съ една рѣчъ, да въведатъ и приложатъ държавнитѣ закони въ една областъ, която до сега е живѣла по своему. Въ сжщото врѣме, отпуснати сж значителни суми за построяване на пѣтища: френски прѣдприемачи строятъ шосето между Митровица и Ипекъ; шосето отъ Струга до Дебъръ е на привършване; строятъ се два пѣтя отъ Дебъръ: единиятъ къмъ Жеравница, другиятъ по долината на Черния-Дринъ къмъ Пискупия и Люма; пѣтъ се строи и отъ съединителната точка на Бѣлий-Дринъ съ Черний, отъ дѣто по течението на съеденения Дринъ ще излѣзе на Шкодра — Адриатическото море. Така че разнитѣ части на Сѣверна Албания ще бждатъ свързани съ удобни пѣтища.

Това дѣло на младотурцитѣ не може да не извика одобрение, понеже то внесе редъ въ една дива областъ и изравнява нейнитѣ жители съ другитѣ поданици на империята; то има голѣмо значение за българитѣ и сърбитѣ, които, съсѣдни на албанцитѣ, най-много страдаха отъ тѣхната разю-

зданостъ. То намира одобрение и у всичкитѣ свѣстни албанци; защото досегашното положение въ Албания отваряше широка почва за интриги и влияние, като държеше албанцитѣ въ невѣжество и икономическа немощъ.

Ала, слѣдъ омиротворението на Албания, интересно е да се знае каква ще бѣде политиката на младотурцитѣ спрѣмо албанския народъ. Защото албанцитѣ сж една отъ най-важнитѣ проблеми за младотурцитѣ. Великиятъ везиръ, Хакъ-паша, нарече Албания единъ отъ най-цѣннитѣ бисери на отоманската корона. Албанцитѣ сж били считъ на отоманското владичество въ Европейска Турция. Младотурцитѣ, естествено, ще се стремятъ да запазятъ тоя считъ ла империята.

За постигането на тая цѣль младотурската дѣятелностъ въ Албания ще се развива по двѣ направления.

Отъ една страна, тѣ ще спѣватъ националната пробуда и националното организиране на албанцитѣ. Главенъ лостъ на младотурцитѣ ще бѣде вѣрата. Чрѣзъ религията, тѣ ще гледатъ да изровятъ една национална пропасть между християнскитѣ и мюсюлманскитѣ елементи. Съ силата на вѣрскитѣ прѣдразсѣдци, тѣ ще насочатъ усилията си да създадатъ двѣ книги, два литературни езика: за християнитѣ да остане латиницата, а за мюсюлманитѣ — арабската азбука. По такъвъ начинъ да може да се доведе до едно разцѣпление и даже враждебностъ между християни-албанци и мюсюлмани-албанци, както е между хървати и сърби. Отъ извѣстно врѣме въ тая посока се дѣйствува енергически: латинската азбука се изхвърли отъ всичкитѣ държавни училища, дѣто се прѣподаваше албанския езикъ; на много мѣста се устроиха митинги противъ латиницата, а въ Тифанъ — Южна Албания — една тѣлпа направила заплашителна демонстрация противъ новооткритото албанско училище отъ американскитѣ мисионери, които се принудили да закриятъ училището; между мюсюлманскитѣ албанци се проповѣдва, че е противно на мюсюлманската религия да се пише корана съ друга азбука освѣнъ арабската — сжщитѣ проповѣди каквито едно врѣме се проповѣдваха на българската маса отъ грѣцкото духовенство, именно: че славянскиятъ езикъ не билъ признатъ отъ Исусъ Христосъ, та било светотатство да се пише на него светото Писание. А мужду самитѣ християни-албанци — по-малочислени отъ мюсюлманитѣ — стои пакъ вѣрска пропасть: едниѣ сж православни, другитѣ католици, задъ които стоятъ пропаганди съ политически домогвания. Поради това, създаването на национално единство между християнскитѣ албанци ще бѣде бавна и мѣчна работа. Младотурцитѣ ще помагатъ на патриаршията да държи подъ своята власть православнитѣ албанци, която, разбира се ще прѣпятствува съ всичкитѣ си сили на националното имъ разбуждане. Върху католицитѣ пѣкъ ще се упражнява влиянието на австрийцитѣ и италианцитѣ чрѣзъ католическото духовенство.

Тази ще бжде, тъй да се каже, отрицателната дѣятелност на младотурцитѣ въ Албания. Другата — положителната — ще бжде да насаждатъ турската култура и турцизмътъ въ тая дива още страна. Тѣ се надѣватъ да създадатъ, чрѣзъ силата на просвѣтата, една мощна турска интелигенция въ срѣдата на албанцитѣ и полека-лека да асимилиратъ голѣма часть отъ тѣхъ. Въ това отношение сж добити извѣстни резултати, макаръ и да не се е работило систематично и на широко. Чрѣзъ вѣрата и училището, чрѣзъ войската и администрацията, голѣмъ брой албанци сж погълнати отъ турското море. Такова поглъщане може добрѣ да се види въ скопско, дѣто албанскиятъ елементъ постепенно се слива съ турския.

Сега младотурцитѣ работятъ върху единъ широкъ планъ за училищното дѣло въ Албания, който ще се прокарва по силата на срѣдствата, съ растежа на учителскитѣ сили и съ добитата опитностъ отъ извършената работа. Ще се даде силенъ потикъ на първоначалното образование, като се откриятъ училища по селата, а въ нѣкои по-централни мѣстности ще се откриятъ образцови първоначални училища съ пансиони — открити сж такива въ нѣкои централни села още тая година, за да се види какъ ще работятъ. Отвореното въ Скопие педагогическо училище приготвява учителски сили за първоначалнитѣ училища въ Албания; въ Дебъръ има педагогически курсове за набавяне необходимитѣ учители прѣзъ настѣпващата учебна година въ Дебърско. Въ малкитѣ градове ще има и класни училища, а въ по-голѣмитѣ петокласни съ пансиони, отъ дѣто свършившитѣ ще се сипватъ въ гимназиитѣ и военнитѣ училища. Битоля и Скопие ще бждатъ главни училищни центрове за Албания. Така ще се създаде постепенно една цѣла мрѣжа отъ турски училища, които ще насаждатъ въ Албания турската книга и турския езикъ.

Въ това дѣло младотурцитѣ разчитатъ доста на административнитѣ центрове, които ще се откриятъ въ Албания, сжщо и на новата военна организация. Споредъ новата военна организация, ще има единъ корпусъ въ Скопие за Косовския вилаетъ, единъ корпусъ въ Битоля, отъ който половината ще бжде въ Албания, и самостоятелни дивизии въ Шкодра и Янина. Тази войска ще държи въ покорностъ албанцитѣ и въ сжщото врѣме ще служи като пионеръ на турцизма.

Въ свръзка съ просвѣтителната дѣятелностъ, у младотурцитѣ зрѣе мисълта за една трансалбанска желѣзница, която да служи за военни, културни и икономически цѣли. Тази трансалбанска линия почва отъ брѣговетѣ на Адриатическото море и върви по течението на Дринъ, додѣто достигне съединителната точка между Бѣлия и Черния Дринъ; отъ тукъ тя се разклонява на двѣ посоки: единиятъ клонъ минава прѣзъ Призренъ и се съединява съ желѣзницата Скопие-Митровица;

другиятъ по течението на Черния Дринъ, минава прѣзъ Дебъръ — Струга и достига Битоля. По този начинъ, Албания ще се свърже съ Адриатическото море и, чрѣзъ Скопие и Битоля, съ Солунъ и Цариградъ. Тази линия ще служи и за Трансбалканската желѣзница, като се построи линията отъ сръбската граница до линията Скопие — Митровица.

Такъвъ е, въ общи черти, плана на младотурцитѣ за Албания.

Скопие, 10 августъ 1910 г.
